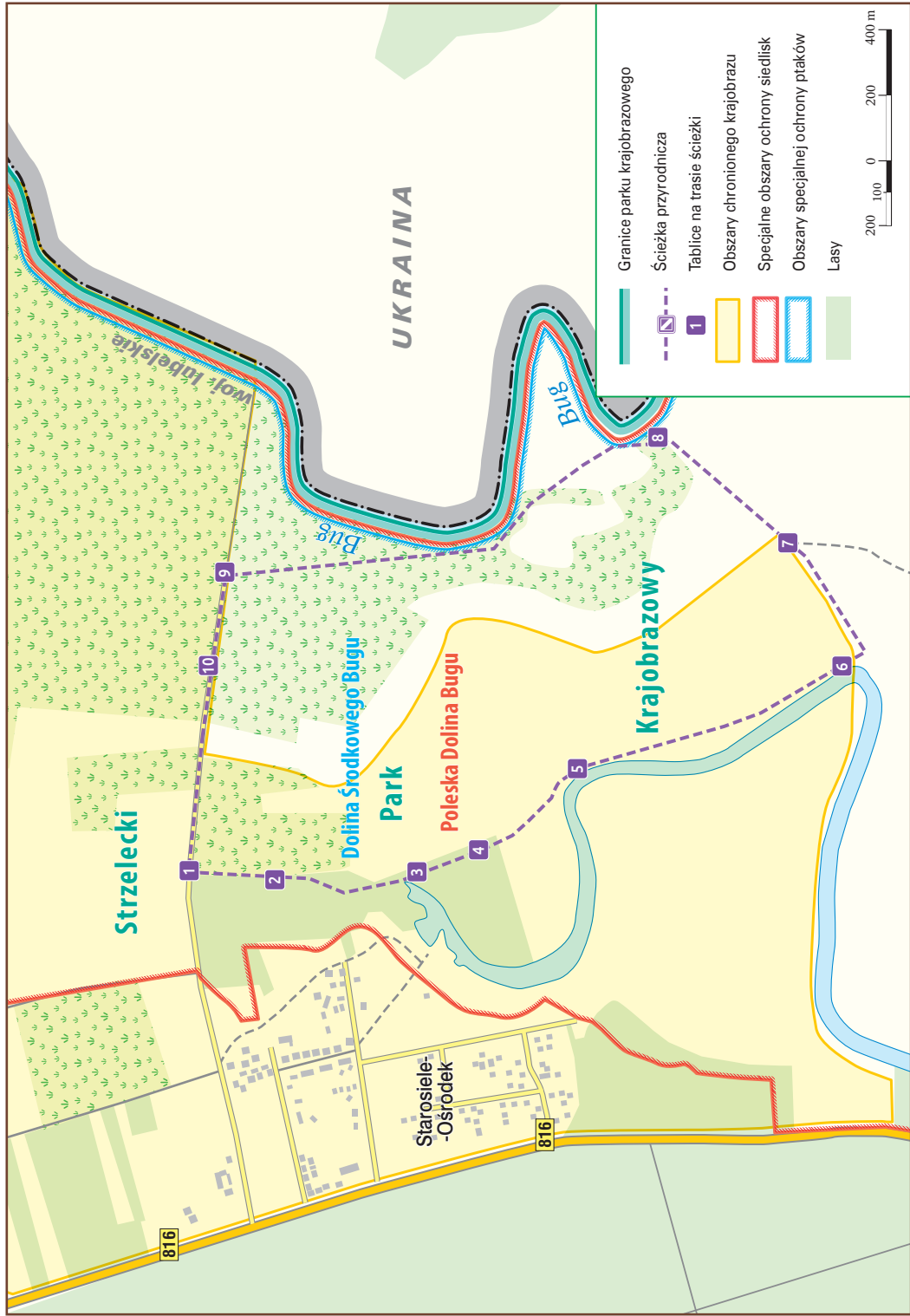

ŚCIEŻKA PRZYRODNICZO-
-DYDAKTYCZNA

„STARORZECZE BUGU”

Ścieżka przyrodnicza w całości położona jest na terenie gminy Dubienka i rozpoczyna się w miejscowości Starosiele. Ma kształt pętli o długości 3,3 kilometra. Czas jej przejścia to około 1–1,5 godz. Ścieżka jest dostępna dla rowerzystów. Na jej trasie umieszczono 10 tablic edukacyjnych. Ścieżka łączy się z czerwonym „Nadbużańskim” szlakiem pieszym PTTK, który biegnie wzdłuż koryta rzeki Bug.

Las Strzeleckie

STRZELECKI PARK KRAJOBRAZOWY

Strzelecki Park Krajobrazowy utworzono w 1983 roku (powierzchnia 11 400 ha), jako jeden elementów Ekologicznego Systemu Obszarów Chronionych byłego województwa chełmskiego. Park położony jest w powiecie chełmskim, na terenie gmin Dubienka i Białopole oraz w powiecie hrubieszowskim na terenie gmin Horodło i Hrubieszów. Otaczająca go otulina (powierzchnia 11 486 ha) w części stanowi wschodnią część Grabowiecko-Strzeleckiego Obszaru Chronionego Krajobrazu.

Celem utworzenia Parku jest ochrona zwarłego kompleksu Lasów Strzeleckich wraz z fragmentem doliny Bugu. Bug jest jedną z ostatnich dużych europejskich rzek o nieuregulowanym korycie. Jej długość to 772 kilometry, z czego 363 kilometry to odcinek graniczny. Park charakteryzuje uboga rzeźba terenu ukształtowana przez procesy

akumulacji, głównie typu jeziornego, lodowcowego i rzeczno-lodowcowego. Dominują tu obszary płaskie urozmaicone pagórkami o niewielkiej wysokości względnej. Najbardziej czytelną formą jest rozległa dolina Bugu, osiągająca największą szerokość w północnej części Parku. Rzeka ma charakter naturalny, tworzy liczne zakola, występujące w szczególnym zagęszczeniu na odcinku Skryhiczyn – Dubienka i w okolicy Matcza. Pozostałością wielu dawnych odciętych przez rzekę zakoli są starorzecza, tak zwane „bużyska”.

Orlik krzykliwy – piskie na gnieździe

ŚWIAT ZWIERZĄT

Na terenie Parku stwierdzono największe zagęszczenie ptaków drapieżnych w Polsce. Liczne są tu: myszolowy, jastrzębie i trzmielojady. Wysoka jest także liczebność puszczyków. Wysoko na dębach lub sosnach gniazda zakładają orliki krzykliwe, które są symbolem Parku. Występują tu także między innymi: bociany czarne, jarząbki, siniaki, muchołówki małe oraz muchołówki białoszyje, których populacja osiąga tu rekordowe zagęszczenie w skali europejskiej.

W dolinie Bugu spotkać można też: błotniaki łąkowe, rybitwy białowąse, derkacze, słowiki szare i rdzawe, krwawodzioby, czajki, dubelty, bąki, zimorodki, brzegówki oraz odnaleźć gniazda remizów. Gromadę gadów reprezentuje niewielka populacja zagrożonych w Europie żółwi błotnych. Wśród ssaków warto wymienić występowanie:

bobrów, wydr, ryjówek aksamitnych i ma-lutkich, nornic rudych i łasic. Żyją tu też nietoperze, między innymi: nocki Bechste-ina oraz nocki rude i Natterera, poza tym borowce wielkie i Leislera, mopki, gacki brunatne i mrocзки posrebrzane.

Rzeka Bug obfituje w wiele gatunków ryb. Szczupaki i sumy osiągają tu rekordowe rozmiary.

Pełnik europejski

ŚWIAT ROŚLIN

Strzelecki Park Krajobrazowy jest typowym parkiem leśnym. Lasy stanowią 64% jego powierzchni. Wyróżniono tu 12 typów siedliskowych lasu, wśród których dominują las świeży, las mieszany świeży i las wilgotny, mniejszy jest udział: olsów, lasów mieszanych, borów mieszanych i borów świeżych. W drzewostanie dominują: dąb szypułkowy, sosna i grab. Łąki i pastwiska stanowią 11% powierzchni Parku. Charakterystycznym gatunkiem runa lasów Strzeleckiego Parku Krajobrazowego jest barwinek pospolity. Jednym z piękniejszych storczyków występujących na tych terenach jest obuwik pospolity. Charakterystyczną rośliną dla Parku jest pierwiosnek wyniosły, uznawany za roślinę górską, spotykane są też rzadkie rośliny jak: lilia złotogłów, buławnik wielkokwiatowy oraz pełnik europejski, gnieźnik leśny, ciemiężca zielona, listera

jajowata, wawrzynek wilczytoko i miodownik melisowaty.

Najcenniejsze fragmenty Strzeleckiego Parku Krajobrazowego, o wysokich walorach przyrodniczych, objęte są dodatkową ochroną prawną jako cztery Obszary Natura 2000 obszary specjalnej ochrony ptaków: „Lasy Strzeleckie” i „Dolina Środkowego Bugu” oraz specjalne obszary ochrony siedlisk: „Uroczyska Lasów Strzeleckich” i „Poleska Dolina Bugu”, a także dwa rezerваты przyrody „Siedliszcze” i „Liski”. Na terenie Parku lub w jego sąsiedztwie zlokalizowanych jest 11 pomników przyrody – 6 pojedynczych drzew i 5 grup drzew. Jednym nich jest jesion wyniosły w Siedliszczu, pod którym umieszczono tablicę upamiętniającą profesora Janusza Janeckiego, przyrodnika, społecznika, inicjatora utworzenia Strzeleckiego PK i rezerwatu przyrody „Siedliszcze”.

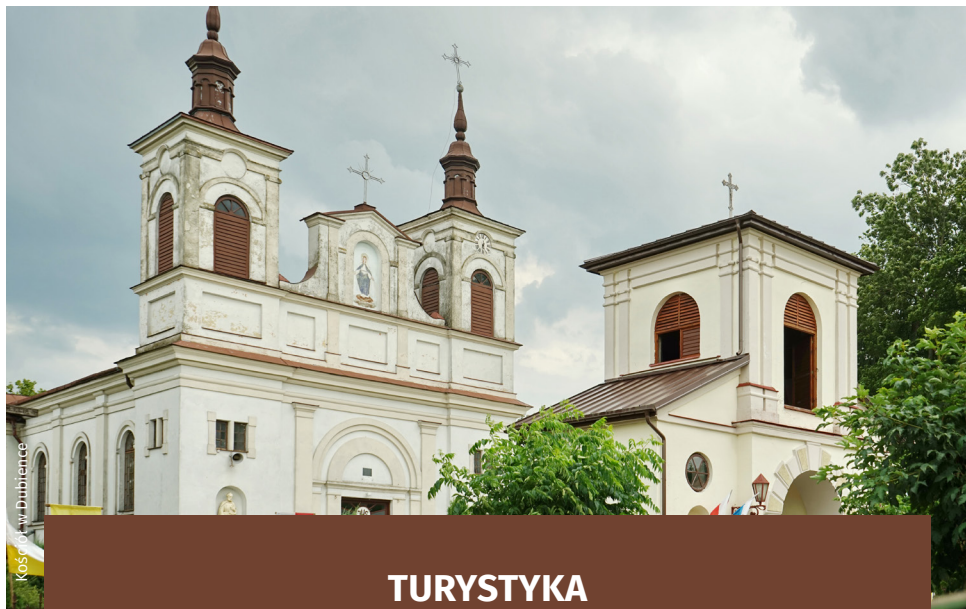
Rezerwat „Liski”

Rezerwat utworzono w 1978 roku (powierzchnia 93,6 ha) w celu zachowania drzewostanu dębowego oraz dębowo-sosnowego naturalnego pochodzenia. Występuje tu również lokalny ekotyp sosny, tak zwana „sosna matczańska”, której charakterystyczną cechą jest dachówkowato wykształcona kora. Charakterystycznymi ptakami rezerwatu są muchołówki białoszyje.

Rezerwat „Siedliszcze”

Rezerwat powstały w 1975 roku (powierzchnia 15,2 ha) położony jest w północnej części Strzeleckiego Parku Krajobrazowego. Utworzono go w celu zachowania miejsc lęgowych orlików krzykliwych.

*Obuwik pospolity**Dzwonek skupiony**Storczyk krwisty*

TURYSTYKA

Strzelecki Park Krajobrazowy i jego okolice są ważnym ośrodkiem turystycznym regionu. Szczególnie polecany jest amatorom turystyki kwalifikowanej – pieszej i rowerowej. Istniejące ścieżki spacerowe i szlaki turystyczne wiodą przez interesujące przyrodniczo i krajobrazowo miejsca, mozaikę pól i kolorowych łąk o bogatym składzie gatunkowym, malowniczo położoną dolinę Bugu, meandry oraz starorzecza Bugu czy różne typy siedliskowe lasów. Do dyspozycji turystów są ścieżki: „Starorzecze Bugu” (ZLPK), „Lasy Strzeleckie” (Nadleśnictwa Strzelce), dwa piesze szlaki turystyczne PTTK: „Nadbużański” (czerwony) i „Tadeusza Kościuszki” (niebieski) oraz „Nadbużański Szlak Rowerowy” (czerwony).

Zwiedzając Park warto obejrzeć kilka zabytków kultury sakralnej i świeckiej, są to:

- barokowy kościół parafialny z XVIII wieku w Dubience,
- murowana, bizantyjsko-ruska cerkiew z XIX wieku w Dubience,
- Pałac Myśliwski w Maziarni Strzeleckiej z początku XIX wieku, dawna własność Zamoyskich,
- kopiec w Uchańce upamiętniający bitwę z wojskami rosyjskimi w 1792 roku, w której wojskami polskimi dowodził Tadeusz Kościuszko,
- miejsce pamięci narodowej na cmentarzu w Dubience, z licznymi mogiłami partyzanckimi i żołnierskimi oraz pomnikiem ku czci żołnierzy Armii Krajowej poległych w latach 1939–1944,
- zespoły dworskie z parkami w Stefanowicach i Kopydłowie (XIX wieku),
- pobliskie miejscowości Józefów i Jasienica są ośrodkami garncarstwa ludowego, a wieś Zagórnik słynie z jednego z największych w kraju zespołów pszczelarskich.

ŚCIEŻKA PRZYRODNICZO-DYDAKTYCZNA "STARORZECZE BUGU"

Bug to czwarta najdłuższa rzeka w Polsce o długości 772 kilometrów. Na odcinku 363 kilometrów stanowi granicę z Ukrainą i Białorusią. Wypływa na Wyżynie Podolskiej na Ukrainie, a ujście ma w Jeziorze Zegrzyńskim, jest jednocześnie lewym dopływem Narwi. Bug jest jedną z nielicznych dużych rzek w Europie o bardzo wysokim stopniu naturalności. Charakteryzuje się licznymi meandrami, starorzeczami i naturalną bogatą roślinnością. Brzegi doliny są stosunkowo strome, skarpy mają nawet 20 metrów wysokości. Rzeka jest wyjątkowo głęboka, przy nierównym urozmaiconym dnie.

Tablica 1

Tablica informacyjna z mapą przedstawiającą przebieg ścieżki oraz lokalizację kolejnych tablic na trasie ścieżki.

Tablica 2 – Drzewo podmokłych terenów – olsza czarna

Charakterystycznym drzewem doliny Bugu i starorzecza jest olsza czarna, krajowy gatunek drzewa charakterystyczny dla terenów podmokłych. Tworzy ona z domieszką innych gatunków lasy łąkowe rosnące wzdłuż brzegów rzek, strumieni i zbiorników wodnych. Rośnie także w bagiennych lasach liściastych (tworzy tak zwane olsy) i na torfowiskach. Znosi stosunkowo długotrwałe podtopienia na wiosnę, może nawet miesiąc stać w wodzie.

Pędy olszy są zwykle nagie, za młodu lepkie. Pąki osadzone na trzoneczkach, czernonawe, buławkowatego kształtu, pokryte dwiema łuskami. Olsza czarna ma liście okrągławe lub odwrotnie jajowate, z tępych lub wyciętym wierzchołkiem, długości 4–10

Olsza czarna-szyszk

Liść olchy

cm, szerokości 3–7 cm. Jesienią liście nie przebarwiają się i opadają zielone, podobnie jak liście jesionu wyniosłego.

Olsza czarna jest rośliną jednopienną, co oznacza, że kwiatostany męskie i żeńskie występują na tym samym osobniku. Kwitnie na długo przed rozwojem liści. Jest gatunkiem światłochodnym. Rośnie

szybko. W młodości ma wąską, regularną sylwetkę, z jej wiekiem korona staje się szersza. Pokrój jest charakterystyczny, spotykany raczej u drzew iglastych niż liściastych, ma regularnie stożkową, smukłą koronę oraz strzelisty pień widoczny do samego wierzchołka korony. Gałęzie boczne dość krótkie i cienkie, prawie poziomo rozpostarte.

Olsza czarna może być wykorzystywana do fitoremediacji, czyli usuwania ze środowiska zanieczyszczeń, w tym również metali ciężkich. Olsze na brzegach pomagają w oczyszczaniu rzek.

Tablica 3 – Krajobraz doliny Bugu

Ze względu na swoje znaczenie przyrodnicze i krajobrazowe dolina Bugu została objęta w tej części aż czterema

Naturalne koryto rzeki Bug

formami ochrony przyrody. Trasa ścieżki przebiega przez Strzelecki Park Krajobrazowy i Grabowiecko-Strzelecki Obszar Chronionego Krajobrazu, w tym miejscu graniczące ze sobą, oraz dwa obszary Natura 2000: obszar specjalnej ochrony ptaków „Dolina Środkowego Bugu” i specjalny obszar ochrony siedlisk „Poleska Dolina Bugu” obejmujące całą dolinę rzeki. Względy przyrodnicze oraz fakt iż jest to mało zaludniony obszar graniczny spowodowały, że rzeka ta jako jedna z ostatnich dużych europejskich rzek po dzień dzisiejszy zachowała swój naturalny charakter. Jej koryto tworzy liczne meandry i od niepamiętnych czasów drąży rozległą dolinę, która w okolicach Starosiela przekracza 2 kilometry szerokości. Pozostałością wielu dawnych odciętych przez rzekę zakoli są starorzecza. Po stronie polskiej dolinę

wypełniają przeważnie rozległe łąki okresowo zalewane przez wody wezbraniowe rzeki, zaś po stronie ukraińskiej nietknięte ręką ludzką od dziesięcioleci, naturalne nadrzeczne łęgi. Oba te środowiska

Wiosenne rozlewiska

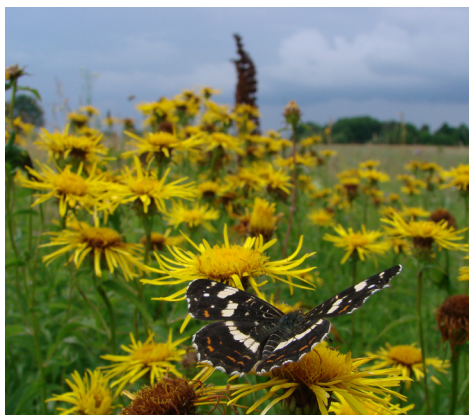
Przedstawiciel rodziny modraszkwowatych

wzajemnie się dopełniają i stanowią o wysokiej bioróżnorodności tego obszaru oraz tworzą unikatowy – nie spotykany nigdzie indziej krajobraz.

Tablica 4 – Owady rozległej doliny

Różnorodność siedlisk łąkowych od wilgotnych po suche, późne terminy koszenia runi w połączeniu z okresowymi podtopieniami i obecnością stałych zbiorników wodnych, jakimi są starorzecza, wpływa na bogactwo świata owadów. Do najbardziej zauważalnych i odczuwalnych należą niezwykle ilości gzów, bąków i ślepaków. Ale po bliższym przyjrzeniu się kwiecistym łąkom, wypełniającym niemal całkowicie tę część doliny, można zauważyć efektowne motyle. W dolinie Bugu stwierdzono występowanie ponad 100 gatunków motyli dziennych, co stanowi

70% wszystkich gatunków dziennych występujących w Polsce. Do najrzadszych i ciekawych zaliczają się motyle z rodziny modraszkwowatych. Te przeważnie na niebiesko ubarwione motyle, swój cykl życiowy mają związany z mrówkami. Gąsienice niektórych gatunków zamiast zjadać się roślinami, jak

Rusalka kratkowiec na omanie

Trzyszc piaskowy

robią to ich pobratymcy, w dość wymyślny sposób trafiają do gniazd mrówek, gdzie zjadają ich larwy i jaja. Innymi ciekawymi owadami, na które można się tu natknąć, są trzyszcze. Idąc polną drogą można zobaczyć niewielkiego chrząszcza, który ucieka na piechotę raz po raz podlatując krótki odcinek.

To trzyszc piaskowy, drapieżny przedstawiciel rodziny biegaczowatych. Ma wyjątkową wśród krajowych chrząszczy cechą, białej barwy żuwaczki. Jest to również najszybciej biegający owad, potrafiący pokonać 0,6 metra w sekundę.

Tablica 5 – Fauna starorzecza

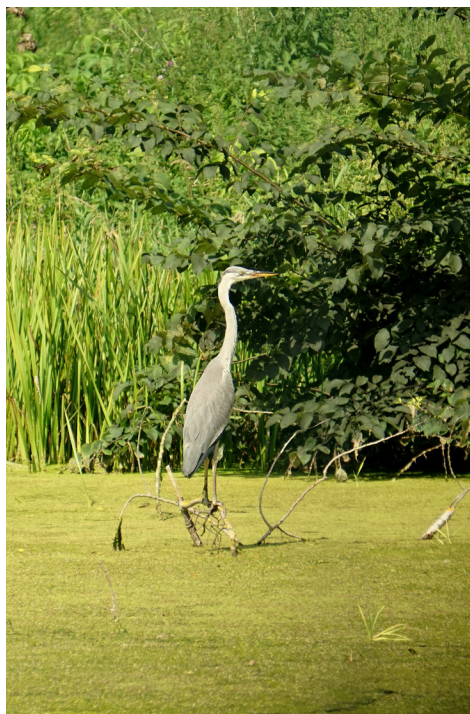

Świerszcz polny nakłuty na cieri - ofiara gąsiorka

Starorzecza pełnią ważną rolę miejscowych centrów dzikiego życia, tworząc w miarę stabilne warunki dla rozwoju wielu organizmów. W zbiorniku dominują gatunki bezkręgowców: skąposzczety, pijawki, mięczaki, skorupiaki i owady. Bogaty jest świat ryb, reprezentowany przez: piskorzę, kozy, karasie, leszcze, płocie i inne. Starorzecze jest elementem biotopu łązów: żab zielonych i moczarowych, ropuch szarych, kumaków nizinnych czy rzekotek

Zaskroniec zwyczajny

Czapla siwa

drzewnych. Gady reprezentują niezwykle rzadkie żółwie błotne oraz najczęściej spotykane w Polsce węże – świetnie pływające zaskronce. Bogata jest awifauna. Spotkać tu można: bąki, trzciniaki, potrzosy, remizy a także kokoszki, łyski, krzyżówki, czaple siwe i białe oraz łabędzie nieme. Nad zbiornikiem unoszą się kolorowe ważki. To jedno z niewielu owadów, u których postać dorosła może paść ofiarą postaci larwalnej. Dzieje się tak czasami podczas składania do wody jaj przez samice.

Tablica 6 – Flora starorzecza

Starorzecze to jezioro meandrowe na dnie doliny rzecznej, będące fragmentem jej byłego koryta i odcięte wałem przykorytowym od obecnego nurtu. Ma ono sierpowaty kształt. Starorzecza powstają

Starorzecze Bugu

najczęściej w dolinach rzek meandrujących przez odcięcie szyi meandru. Ulegają szybkiemu zanikowi przez zamulanie i zasypywanie osadami z wezbrań rzeki i zarastaniem roślinnością szuwarową. Ostatecznie może pozostać błotniste zagłębienie zawierające torf.

Dla starorzecza rzeki Bug charakterystyczne jest występowanie: grzybieni białych, grążela żółtego, okrężnicy bagiennej, rogatka sztywnego, jeżogłówkę gałęzistą, a także interesującej rośliny mięsożernej – pływacza zwyczajnego. Dużą powierzchnię wypełnia ekspansywna osoka aloesowata. Przy brzegu w sąsiedztwie trzciny zwyczajnej można spotkać kosaćca żółtego oraz szczaw lancetowaty i przytulię błotną. Na wiosnę na sąsiadujących podmokłych łąkach króluje knieć błotna.

Grzybień biały

Goździk pyszny

Wiązówka bulwkowa

Tablica 7 – Kwieciste łąki

Ukształtowanie powierzchni doliny w obrębie terasy zalewowej wpływa na warunki wilgotnościowe. Występują tu stale wilgotne tereny, gdzie woda utrzymuje się przez długi czas, krótkotrwałe zalewowe, z których szybko odpływa w kierunku rzeki oraz te, do których wody wezbraniowe przeważnie nie docierają. W tych warunkach wilgotnościowych wytworzyły się różne siedliska łąkowe, od wilgotnych turzycowisk po suche murawy napiaskowe. Na trasie ścieżki mamy możliwość podziwiać zmiennowilgotne łąki trzęślicowe z charakterystycznymi dla nich, pięknie kwitnącymi: omanem wierzbolistnym, koniczyną pagórkową czy wiązówką bulwkową, oraz łąki wilgotne z firletką poszarpaną, kniecią błotną i kukulką plamistą.

Bodziszek łąkowy

Zimorodek

Tablica 8 – Ptaki meandrującej rzeki

Naturalne koryto rzeki, pozbawione ingerencji człowieka swobodnie meandruje w obrębie doliny. Nurt z jednej strony akumuluje, osadza przenoszony materiał, z drugiej zaś wcina się w ląd doprowadzając do obsypywania się skarp. Dzięki temu tworzą się idealne miejsca gniazdowania dla ptaków, które wygrzebują nory w piaszczystych krawędziach koryta. Można tu obserwować najmniejsze jaskółki brzegówki oraz jaskrawo ubarwione zimorodki. Nieco dalej, na południe od Horodła, można spotkać innych mieszkańców piaszczystych skarp – niezwykle piękne i rzadkie żoły.

Dodatkowym atutem naturalnego koryta rzecznego są zadrzewienia i zakrzaczenia. Jest to doskonała czatownia dla zimorodków, które siedząc na gałązkach

zwisających nad taflą wody, śledzą ruchy małych rybek i czekają na dogodny moment do ataku. Po drugiej stronie Bugu naturalne, odludne łęgi są miejscem gniazdowania bocianów czarnych i bielików. Ptaki

Firletka poszarpana

Czajka

te, podobnie jak czaple, to smakosze ryb. Najlepszy czas do uctowania mają gdy po wezbraniu, cofająca się woda pozostawia ryby uwięzione w niewielkich rozlewiskach i oczkach wodnych.

Tablica 9 – Ptaki pól i łąk

Polska strona rozległej doliny Bugu to przeważnie bezkresne łąki ciągnące się wzdłuż koryta rzecznej. Najbardziej charakterystycznymi ptakami tych siedlisk są derkacze i czajki. Derkacze trudno zauważyć, prowadzą skryty tryb życia kryjąc się w wysokich trawach. Usłyszeć je można jedynie w sezonie godowym, kiedy to samce po zmroku odzywają się charakterystycznym głosem terytorialnym. Czajki związane są z niższą roślinnością trawiastą. Widywane najczęściej wczesną wiosną lubią przebywać blisko niewielkich rozlewisk wody i łąk graniczących z polami uprawnymi. Przemierzając pieszo dolinę rzecznej można zobaczyć jak spłoszone zrywają się do nieco chwiejnego, niespokojnego lotu i krążą wokół wydając charakterystyczne odgłosy. Niektóre obszary doliny rzecznej przeznaczone są pod uprawy rolne. Są to zazwyczaj niewielkie śródłukowe poletka, na których

Pokląskwa

Pliszka żółta

najczęściej kwitnie gryka lub rzepak. Taka mozaika siedlisk przyciąga wiele pospolitych gatunków ptaków. Na trasie ścieżki można zobaczyć raz po raz wlatujące do góry skowronki, przesiadujące na krzewach

pokląskwy czy lecące faliście pliszki żółte. Na najwyższych gałęziach krzewów wiadać siedzące ptaki z czarną przepaską na oczach – to gąsiorki, który podobnie jak spokrewnione z nimi srokosze, nadziewają swe ofiary na ciernie krzewów. Wśród ptaków drapieżnych najczęściej widywane są błotniaki stawowe, choć błotniaki łąkowe, ich rzadziej spotykani kuzyni, są również charakterystycznymi ptakami w dolinie Bugu.

Młode błotniaki stawowe

Tablica 10 – Nadbużańskie łągi

Występujące dzisiaj w dolinie Bugu zadrzewienia są pozostałością dawnych, wypełniających całą terasę zalewową łągów: wierzbowo-topolowych, wierzbowych, je-sionowo-wiązowych i olszynowych. Obecnie siedliska tego typu można zobaczyć

Pozostałości pierwotnych łągów rosnących niegdyś po polskiej stronie Bugu

wzdłuż koryta rzeki, wokół starorzeczy i w obniżeniach dna doliny. Najbardziej rozpowszechnionym w tej części doliny jest łąg wierzbowo-topolowy, będący pierwotną roślinnością tego obszaru. W składzie gatunkowym tego zbiorowiska leśnego dominują wierzby biała i krucha, które tworzą strop zadrzewień oraz rosnące poniżej wierzby wiciowa, purpurowa i trójpręcikowa. Wierzbom towarzyszą najczęściej topole czarne i białe z domieszką jesionu wyniosłego i olszy czarnej. W dolinie Bugu można spotkać pojedyncze okazy starych dorodnych drzew wierzby białej i topoli białej. Są one jednak w ostatnich latach często wycinane. Na drugim brzegu Bugu, po drugiej wojnie światowej, zaniechano wszelkich zabiegów rolniczych co pozwoliło częściowo odtworzyć się naturalnej roślinności drzewiastej. Dziś patrząc na

stronę ukraińską można podziwiać dobrze rozwinięty łąg wierzbowo-topolowy i przebieść się oczami wyobraźni do czasów kiedy cała dolina była pokryta tym pierwotnym siedliskiem.

Wydano na zlecenie	Zespołu Lubelskich Parków Krajobrazowych ul. Mieczysława Karłowicza 4, 20-027 Lublin www.parki.lubelskie.pl
Autor tekstu	Zespół Lubelskich Parków Krajobrazowych, współpracuje: Urząd Gminy Dubienka M. Deneka Angel, P. Łapiński, M. Łój
Fotografie	P. Łapiński, A. Staszewska, M. Grabek, M. Deneka Angel, M. Zieliński, K. Tchórzewski, A. Stachowicz okładka 1 – Bug okładka 4 – Gąsiorek oraz Pływacz zwyczajny
Opracowanie autorskie i kartograficzne map:	EURO PILOT Sp. z o.o. ul. S. Konarskiego 3 01-355 Warszawa tel./fax. +48 22 664 37 20, +48 22 664 50 91 www.europilot.com.pl
Korekta	Jolanta Sieradzka-Kasprzak
Skład, łamanie	Ewa Chmielewska © Zespół Lubelskich Parków Krajobrazowych © Euro Pilot Sp. z o.o. ISBN 978-83-8218-025-1

egzemplarz bezpłatny

Gmina
Dubienka

Zespół Lubelskich Parków Krajobrazowych
www.parki.lubelskie.pl

